

ΠΑΝΑΓΙΑ η ΜΟΥΧΛΙΩΤΙΣΣΑ
ή των ΜΟΓΓΟΛΙΩΝ ή ΜΑΓΟΥΛΙΩΝ
«Το καμηλαύκι του Φαναρίου»

Ιχνηλατούντες την ιστορία και την τοπογραφία της Βασιλίδος Κωνσταντινουπόλεως, τα βήματά μας «βεβαρυμένα» από την ιερότητα της ιστορίας του τόπου, της κάθε σπιθαμής γής, κατευθύνονται στον πέμπτο λόφο της Θεοδοκοσκεπάστου Βασιλεύουσας, όπου δεσπόζουν οι τρούλοι της Μουχλιώτισσας Παναγίας και της Μεγάλης του Γένους Πατριαρχικής Σχολής ανάμεσα στις στέγες του «Κιερμίτ μαχαλλεσί», της αποδεκατισμένης σήμερα ενορίας του Μουχλίου, στα υψώματα του Φαναρίου.

Ο Κωνσταντίνος Σταματόπουλος γράφει χαρακτηριστικά: «Ιδωμένη από τη θάλασσα, η βόρεια ανατολική άκρη της περιτείχης Πόλης εμφανίζεται ως ένα μεγάλο αμφιθεατρικό ημικύκλιο που ορίζουν τα υψώματα του πέμπτου και του έκτου λόφου, που από τρεις πλευρές περιβάλλουν την επίπεδη ως τον Κεράτιο συνοικία του Μπαλατά. Το νότιο όριό της είναι ο λόφος του Φαναρίου, σε μία από τις κορυφές του οποίου δεσπόζει η Παμμακάριστος, επί εκατόν τριάντα χρόνια μετά την άλωση πατριαρχικός ναός. Χαμηλότερα, στο πλάτωμα του Μουχλίου, με φόντο το κόκκινο κτίριο της Πατριαρχικής Μεγάλης του Γένους Σχολής, διακρίνεται το «καμηλαύκι», ο χαρακτηριστικός ως σκέπασμα κεφαλής ορθοδόξου ιερέως γραφικός τρούλος της μικροσκοπικής Μουχλιώτισσας»

Ο πολύς συγγραφέας Ακύλας Μήλλας καθώς ανασταίνει με την γραφίδα του την «κάθε πέτρα» της Κωνσταντίνου Πόλεως, ειδικώς «μνειάν ποιεί» και περί της Μουχλιώτισσας Παναγίας, όπως ο ίδιος την «ψηλάφισε» με τα μάτια του ως προσωπική βιωματική εμπειρία καθώς περιδιάβαινε το παλαιό καλντερίμι της, όταν αυτό σωζόταν ακόμη κατά την δεκαετία του 1960. Ο ίδιος ευσυνόπτως γράφει: «Στα υψώματα του Φαναρίου δεσπάζει ανέκαθεν και εξακολουθεί να δεσπάζει ο τρούλος της Θεοτόκου των Μογγολίων, η κοινώς Μουχλιώτισσα Παναγία, η μόνη σήμερα βυζαντινή εκκλησία που συνεχίζει να παραμένει στα χέρια των Ρωμιών. Κτισμένη στα «Παναγίου» από τα χρόνια της Βασιλείας Νικηφόρου του Φωκά, ανακαινίσθηκε λήγοντος του δεκάτου τρίτου αιώνας από την Μαρία Παλαιολογίνα, νόθο κόρη του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' του Παλαιολόγου, που απεικονίζεται με μοναχικό σχήμα, ως Μελανία Μοναχή, στο λαμπρό ψηφιδωτό της δεήσεως του εσωνάρθηκα της Μονής της Χώρας. Κήκε και αυτή το 1784, όταν μια μεγάλη πυρκαγιά κατέκαψε την ενορία όλη και πολλούς από τους παραμέσα τουρκικούς μαχαλάδες».

Η κεχαριτωμένη Μουχλιώτισσα Παναγία τα «παλαιά των ημερών» φέρει επιμελώς και θαυμαστώσ κεκρυμμένα τα «στίγματα της ιεράς ιστορίας» της μέσα στον χωροχρόνο, τα οποία σχετίζονται με πρόσωπα και γεγονότα που δικαιολογούν και την ονομασία αυτής ως «Παναγίας των Μογουλίων ή Μογγολίων», της άλλοτε «Παναγιωτίσσης Παναγίας».

Η τοπογραφία της συνοικίας του Μουχλίου είναι πεπληρωμένη ιστορικών γεγονότων. Ανάμεσα στα δύο «παλλάδια» της ελληνορθόξου παιδείας της μαρτυρικής και καθαγιασμένης Πολίτικης Ρωμιουσύνης, ήτοι της Πατριαρχικής Μεγάλης του Γένους Σχολής, και του Ιωακείμειου Παρθεναγωγείου, υπάρχει ένας απότομος ανήφορος που οδηγεί στην Παναγία την Μουχλιώτισσα, στη βορινή πάντα πλευρά του πέμπτου λόφου. Οι Τούρκοι την ονομάζουν «σαντζακτάρ γιοκουσού», δηλαδή ανήφορο του σημαιοφόρου. Η ονομασία αυτή καθιερώθηκε επειδή ακριβώς κατά την άλωση της Πόλεως (29 Μαΐου 1453) έπεσαν και πολλοί οθωμανοί, ανάμεσά τους και ο γενναίος σημαιοφόρος τους. Αλλά και η μικρή Εκκλησία της Μουχλιώτισσας Παναγίας στην οποία ανεύρον καταφύγιο οι αμυνόμενοι Ρωμιοί υπερασπιστές της Πόλεως, έλαβε υπό των Οθωμανών την ονομασία «ματωμένη Εκκλησία ή Εκκλησία Αίματος» (KanliKilise = Κανλί Κιλισέ) λόγω των σφοδρών και αιματηρών μαχών των γενομένων κατά την άλωση.

Ο Περ. Εμμ. Κομνηνός στο δημοσιευθέν στη «Νέα Εστία» μελέτημά του, υπό τον τίτλο: «Θεόκτιστα Τείχη» αναφέρει ότι «η μικρή αυτή Εκκλησία ήταν το «καθολικό» της παλαιάς γυναικείας Μονής Θεοτόκου της Παναγιωτίσσης και χτίστηκε, κατά τον Ρ. Ζανίν, στα 1261, πιθανότατα από τον βυζαντινό λόγιο Γεώργιο Ακροπολίτη, που ήταν γαμπρός του ιδρυτή της Μονής Ισαάκ Δούκα, θείου, από τη μητέρα του, του Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου. Ο δε φιλίστωρ συγγραφέας Αρχιμ. Δοσίθεος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Παναγίας Τατάρνης Ευρυτανίας επισημαίνει ότι «υπήρχε κτίσμα τι εντός του οποίου έκειτο προς την ανωφέρειαν του Φαναρίου ναός μετά προσκτισμάτων, λουτρώνος, αμπελώνος κ.λ.π. Τούτο ανήκε εις Μαρίαν Δούκαιναν την Ακροπολίτισσαν και τον γαμβρόν αυτής Δημήτριον Κοντοστέφανον».

Λίγα έτη πριν (1242) στην περιοχή αυτή του Φαναρίου είχαν εγκατασταθεί, σε σημαντικό αριθμό, κάτοικοι, οι οποίοι προσέρχονταν από το μεσαιωνικό Μούχλι

(αρχαίες Αμύκλαι) της Τεγέας. Σ' αυτούς, κατά τον Σωκράτη Κουγέα, οφείλεται το όνομα της συνοικίας και της εκκλησίας της.

Ο λόγος για τον οποίο η Εκκλησία ονομάζεται και Παναγία των «Μαγουλίων ή των Μογγολίων» σχετίζεται με το πρόσωπο της ευγενέστατης αρχόντισσας Μαρίας Παλαιολογίνας, η οποία ήταν εξώγαμη θυγατέρα του Μιχαήλ Η' του Παλαιολόγου (1261 – 1282) και κατά το έτος 1265 ως «θύμα της πολυπλόκου διπλωματίας» νυμφεύεται στανικώς και μόλις σε ηλικία δεκαπέντε ετών τον Χάνη (ή Χαγάνο) της Μογγολίας, ο οποίος ακριβέστερα ήταν ο ηγεμών των Μουγουλίων Απαγάν, στις ακτές της Κασπίας. Η απόφαση, ερήμην της σεμνής Μαρίας Παλαιολογίνας, είχε ληφθεί και η ίδια ανήμπορη να αντιδράσει πορεύεται στις αχανείς της Μογγολίας στέπες προκειμένου να συναντήσει τον σύζυγο αυτής. Εξορισμένη στην μακρινή εκείνη χώρα, ανάμεσα σε βαρβάρους, η πριγκίπισσα Παλαιολογίνα ουδέποτε ελησμόνησε την πολυφίλητη και περιπόθητη πατρίδα της. Υπέμεινε υπομονή μεγάλη και έζησε μετ' αυτού άλλα δεκαπέντε έτη.

Αξιο μνείας είναι το γεγονός ότι η βασιλοθυγατέρα Μαρία παρά τις αντιξοότητες που υπέμεινε, εντούτοις παρέμεινε πάντα η βυζαντινή αρχόντισσα και εξελλήνισε ακόμη και τον τίτλο «χάνισσα», που είχε λάβει μετά το γάμο της, σε: Μαρία «Δέσποινα των Μογγολίων». Και όπως εύστοχα γράφει ο Περ. Κομνηνός: «Έτσι εξευγενισμένο τον άφησε κληρονομιά πολύτιμη στην Εκκλησία, σαν γύρισε ύστερα από τον θάνατο του άντρα της στην Πόλη, ώστε να τον έχει για παρανόμι της από την παλιά εκείνη εποχή ως τις ημέρες μας. Παναγία Δέσποινα των Μογγολίων, Κυρά των Μουγουλίων, Μουχλιώτισσα.

Επιστρέφει λοιπόν χήρα στην Βασιλεύουσα και αγοράζει αντί τεσσάρων χιλιάδων υπερπύρων την περιοχή κατά το έτος 1285, όπου βαθυσεβάστως ανιδρύει την Ιερά Μονή, ανοικοδομώντας τον ναό αυτής και ανακαινίζοντας πάντα τα πέριξ κτίσματα. Έτσι κατεγράφη από την ιστορία ως κτητόρισα της Ιεράς Μονής, στην οποία εν συνεχεία εγκατεβίωσε και ως ευλαβέστατη μοναχή.

Η «κλίση» αυτή της αρχόντισσας Μαρίας Παλαιολογίνας, όπως έχει γραφεί, δεν υπήρξε τυχαία και όψιμη, αλλά εκ νεότητας η επιθυμία της καρδιάς της ήταν να μείνει παρθένα κόρη και να ενδυθεί το «αγγελομίμητο μοναχικό σχήμα», πράγμα που δεν συνέβη στα έτη της νεότητός της, επειδή κατόπιν της προσταγής του πατέρα της αναγκάστηκε να παντρευτεί τον Χάνη (Χαγάνο) της Μογγολίας για πολιτικούς λόγους. Η περίπτωση της δηλαδή ήταν η ίδια με της οσίας Μελάνης της Ρωμαίας. Έγινε λοιπόν και αυτή Μελάνη Μοναχή και έζησε τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής της κεκλεισμένη στη Μονή της Παναγιωτίσσης Θεοτόκου. Εκ του γεγονότος αυτού και ο Κ.Α. Καραβίας – Γρίβας υποστηρίζει ότι και η Τουρκική ονομασία της Εκκλησίας αυτής δεν έχει καμία σχέση με το αίμα, αλλά σημαίνει απλώς «Εκκλησία της Χάνισσας» (ή Κάνισσας), εξ ου και «Κανλί Κιλισέ».

Ως «παρεμβολή Θεού» θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί το γεγονός, όπως προαναφέρθηκε, ότι από τις 123 εκκλησίες που είχε η Πόλη πριν από την άλωση και ήταν αφιερωμένες προς τιμήν της Υπεραγίας Θεοτόκου, μόνον η Παναγία η Μουχλιώτισσα παρέμεινε και ύστερα από την άλωση, αλλά και μέχρι σήμερα στα χέρια των Ορθοδόξων Ρωμιών, ενώ όλες οι άλλες κατεδαφίστηκαν ή μετεβλήθησαν σε τεμένη.

Η τρουλαία Εκκλησία της Μουχλιώτισσας Παναγίας με τα περίξ κτίσματα αυτής, όπως αναφέρει ο Περ Κομνηνός, χαρίστηκε από τον Μωάμεθ τον Πορθητή στον Χριστόδουλο Κάλφα ως αμοιβή για την ανέγερση του τεμένους του Σουλτάν Φατίχ (Fatih), «δί' ου διηωνίζετο η άλωσις». Χάρη στη Σουλτανική βούλα της δωρεάς, μπόρεσε να διαφύγει από το διάταγμα του Σουλτάνου Σελίμ Α' (1512 – 1520) διά του οποίου μετεβλήθησαν σε τεμένη όσες Ορθόδοξες Εκκλησίες είχαν απομείνει έως την εποχή εκείνη.

Κατά τους υστεροθωμανικούς χρόνους και συγκεκριμένα το έτος 1784 η Εκκλησία υπέστη εκτεταμένες καταστροφές λόγω πυρκαγιάς και στη διάρκεια των θλιβερών γεγονότων, των λεγομένων «Σεπτεμβριανών» του 1955, ο ναός λεηλατήθηκε και κατεστράφη εσωτερικώς απογυμνωθείς από τα σκεύη του και από τον εικονογραφικό του διάκοσμο. Ο δε μοναδικός καλλιτεχνικός θησαυρός του, μια θαυματοργή φορητή ψηφιδωτή εικόνα της Παναγίας, υπέστη ανεπανόρθωτη ζημία.

Το μνημείο έχει υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις. Το αρχικό του σχέδιο υπήρξε μοναδικό στην Πόλη και χρησίμευσε ως υπόδειγμα για πολλά από τα μεγαλοπρεπή τεμένη της. Ο κεντρικός θόλος στηριζόταν σε τέσσερα ημιθόλια, αλλά σήμερα διασώζονται μόνο τα τρία. Στον τοίχο που υπάρχει απέναντι σχεδόν από την είσοδο σώζεται σε σχετικώς καλή κατάσταση μια ενδιαφέρουσα παλαιά απεικόνιση της «Δευτέρας Παρουσίας».

Σήμερα σώζεται μόνον το «Καθολικό» της άλλοτε Ιεράς Μονής μαζί με κάποια προσκτίσματα, ένα αγίασμα και παλαιό περιτείχισμα. Λειτουργεί δε ως ενοριακός ναός άνευ ενοριτών. Κατά το έτος 1996 και ύστερα από τις ανύστακτες και άοκνες ενέργειες του Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α' ανακαινίσθηκε ο ιστορικός και παλαίφατος αυτός ιερός ναός, ο οποίος συνεχίζει ως «σκέπη κραταιά» με τον χαρακτηριστικό τρούλο το να αποτελεί το «Καμηλαύκι του Φαναρίου» και να δεσπόζει αγέρωχα παρά τα «στίγματα του μαρτυρίου» επάνω στο «αιματοβαμμένο σώμα» του μέσα στο διάβα των αιώνων και των περιπετειών της ιστορίας της πολιτικής Ρωμιοσύνης.